

MARIA PODRAZA-KWIATKOWSKA
(19 STYCZNIA 1926 – 5 KWIETNIA 2016)

Maria Podraza urodziła się w Kołomyi; dzieciństwo spędziła w Żółkwi; w latach okupacji mieszkała we Lwowie, tam też uczestniczyła w tajnym nauczaniu i zdała egzamin dojrzałości. Po zakończeniu działań wojennych przeniosła się (w ramach akcji repatriacyjnej) do Krakowa. W roku 1949 poślubiła Jerzego Kwiatkowskiego.

Studia z zakresu filologii polskiej i historii sztuki odbyła w latach 1945–1951 na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od roku 1948 wykonywała prace zlecane dla Pracowni Bibliografii Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk; po ukończeniu studiów została w tej właśnie Pracowni zatrudniona, by w roku 1953 objąć jej kierownictwo. W roku 1962 przeszła do Pracowni Historii Literatury Okresu Młodej Polski IBL PAN; w latach 1971–1974 była jej kierownikiem. W roku 1974 powróciła na krakowską polonistykę; wykłady oraz seminaria w Instytucie Filologii Polskiej UJ prowadziła aż do roku 2003; w latach 1981–1996 kierowała Katedrą Historii Literatury XIX Wieku.

Jak wynika z tych uwag, zawodowa biografia Marii Podrazy-Kwiatkowskiej związana była z dwiema instytucjami, z dwoma środowiskami naukowymi. Uniwersytet Jagielloński, pierwsza z tych instytucji, dał jej w trakcie studiów wstępną formację intelektualną, po latach zaś – stworzył warunki do długotrwałej, wybitnej działalności profesorskiej. Z kolei Instytut Badań Literackich pozwolił jej najpierw przetrwać trudne lata pięćdziesiąte, a potem osiągnąć naukową samodzielność (kolokwium habilitacyjne odbyło się w roku 1970) i przygotować do druku książkę profesorską. Wskazane instytucje były bardzo ważne dla Podrazy-Kwiatkowskiej, ona sama stała się z czasem ważna dla tych instytucji, zostawiła w nich mocne ślady swej obecności i oddziaływania. Znamienne dla szczególnego instytucjonalnego usytuowania Podrazy-Kwiatkowskiej jest choćby to, iż doktorat napisany w IBL PAN obroniła na Uniwersytecie.

Wysoko ocenioną rozprawę magisterską o poezji Staffa na tle liryki Młodej Polski napisała Podraza-Kwiatkowska pod kierunkiem Stanisława Pigonia; promotorem jej świetnego doktoratu o Wacławie Roliczu-Liederze był Kazimierz Wyka; naturalne byłoby pytanie o zakres ich oddziaływania na literaturoznawcze poglądy uczennicy.

Wpływ Pigonia może się dzisiejszemu czytelnikowi Podrazy-Kwiatkowskiej wydać słabo widoczny, a nawet – wątpliwy. A jednak: nie wykluczałbym myśli, iż to właśnie wielki badacz Mickiewicza zaszczepił jej szacunek dla klasycznych badań filologicznych i przeświadczenie o istotności przedsięwzięć tekstologiczno-edytorskich. (Autorka *Symbolizmu i symboliki w poezji Młodej Polski* lubiła powtarzać w prywatnych rozmowach, iż najtrwalszym osiągnięciem historyka literatury są dobrze przygotowane edycje tekstów – słyszałem to zdanie wielokrotnie.)

Co do Wyki: bardzo prawdopodobne jest przypuszczenie, iż to on właśnie wpłynął na wybór głównego kierunku badań Podrazy-Kwiatkowskiej i zwrócił jej (i nie tylko jej) uwagę na francuskie prace o obrazie i wyobraźni poetyckiej.

Dodać jeszcze trzeba, iż pierwszym czytelnikiem tekstów krakowskiej uczoney i jej najważniejszą rozmówcą w dyskusjach o sprawach literatury był jej mąż, Jerzy Kwiatkowski. Ślady tych rozmów widoczne są i w jej, i w jego dziełach.

Maria Podraza zadebiutowała w roku 1947 w krakowskim miesięczniku „Wiś i Państwo” omówieniem nowego wydania *Ludzi stamtąd* Dąbrowskiej. Wybór miejsca debiutu można interpretować rodzinnie (z „Wsią i Państwem” był związany starszy brat debutantki, Antoni Podraza) i politycznie (było to pismo mikołajczykowskiego PSL, pojawienie się na jego łamach mogło być odczytywane jako deklaracja ideowa). Mniej ważny jest przedmiot artykułu: prawdopodobnie młoda autorka napisała go na konkretne, jednorazowe zamówienie.

Zapoczątkowaną w 1947 roku aktywność pisarską kontynuowała Podraza-Kwiatkowska do ostatnich lat życia. Teksty istotne dla jej dorobku naukowego zaczęła publikować około roku 1960, w trakcie pracy nad rozprawą doktorską. Przyjmując taki punkt widzenia można byłoby powiedzieć, iż jej właściwym debiutem była edycja *Wyboru poezji* Franciszka Nowickiego (1960) albo napisana razem z Jerzym Kwiatkowskim i wydrukowana w *Księdze pamiątkowej ku czci Stanisława Pigionia* (1961) odkrywczą rozprawa *Magnuszewski – Berent – Kaden. Próba analizy nurtu stylistycznego*, wyprzedzająca podejmowane później próby badania polskiej odmiany ekspresjonizmu.

Obcy jej był pośpiech; starannie gromadziła materiały do ważnych wypowiedzi; cierpliwie cyzelowała historycznoliteracką narrację. Zapewne dlatego jej dorobek nie jest zbyt obszerny. Jego część zasadniczą współtworzy siedem książek autorskich (które, dodajmy, wchłonęły większość publikowanych po 1960 roku rozpraw, studiów i esejów); wymienię ich tytuły w porządku chronologicznym: *Wacław Rolicz Lieder* (1966), *Młodopolskie harmonie i dysonanse* (1969), *Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski. Teoria i praktyka* (1975), *Somnambulicy – dekadenci – herosi. Studia i eseje o literaturze Młodej Polski* (1985), *Literatura Młodej Polski* (1992), *Wolność i transcendencja. Studia i eseje o Młodej Polsce* (2001), *Labirynty – kładki – drogowskazy. Szkice o literaturze od Wyspiańskiego do Gombrowicza* (2011). Dopelniają wspomniany dorobek: dwie antologie (*Programy i dyskusje literackie okresu Młodej Polski*, 1973, wyd. rozszerzone: 1977; *Jahrhundertwende. Die Literatur des Jungen Polen*, 1979), trzy książki redagowane (*Młodopolski świat wyobraźni*, 1977; *Studia o Tadeuszu Micińskim*, 1979; *Stulecie Młodej Polski*, 1995) oraz edycje poezji Franciszka Nowickiego (1960), Wacława Rolicza-Liedera (1962, 2003), Stanisława Korab Brzozowskiego (1978) i Marii Komornickiej (1996). I jeszcze – seria wydawnicza „Biblioteka Poezji Młodej Polski” (początkowo współredagowana z Jerzym Kwiatkowskim).

Niezbyt rozległy dorobek Marii Podrazy-Kwiatkowskiej jest zarazem dorobkiem o najwyższej jakości naukowej; pozwala on umieścić uczoną pośród najwybitniejszych, najbardziej twórczych historyków literatury ostatniego półwiecza.

Głównym przedmiotem badań przez ponad pół wieku prowadzonych przez Podrazę-Kwiatkowską była literatura okresu Młodej Polski, oglądana od różnych stron i w różnych perspektywach. Głównym celem uczoney było przeczytanie wspo-

mnianej literatury od nowa, zarysowanie odnowionego i pogłębionego obrazu tamtej epoki. Ten cel został w znacznej mierze osiągnięty.

Nie sposób zwięźle (i zarazem: wiernie) przedstawić takiego obrazu Młodej Polski, jaki wylania się z siedmiu książek Marii Podraza-Kwiatkowskiej, możliwe jednak wydaje się wskazanie proponowanych przez nią kierunków ponownego (reinterpre-
tującego) czytania młodopolskiej literatury.

Maria Podraza-Kwiatkowska

Kierunek pierwszy – to czytanie nastawione na to wszystko, co w tej literaturze było przecuciem albo zapowiedzią kultury XX-wiecznej. Kierunek drugi stanowi procesualne ujmowanie Młodej Polski, widzenie jej jako przejścia od postaw dekadencjonalnych do postaw heroiczno-odrodzeniowych. Kierunek trzeci – to lektura kładąca nacisk na zwrot w stronę innych literatur, na dialog z nimi. Kierunek czwarty wiąże się z poszukiwaniem i uwyrażnianiem – występującej w estetyce i praktyce literackiej tej epoki – idei powinowactwa sztuk. Kierunek piąty – to propozycja widzenia młodopolskiej literatury (zwłaszcza poezji) poprzez teorię i praktykę symbolizmu. Kierunkiem szóstym jest dowartościowanie kobiecej strony Młodej Polski, wskazanie odrębności ówczesnego pisarstwa kobiet. Kierunkiem siódmym – próba przebudowy młodopolskiego kanonu...

Oczywiście: wymienione tu kierunki lektury są ze sobą w znacznym stopniu powiązane; oczywiście jest i to, że nie wszystkie są w poszczególnych książkach Podraza-Kwiatkowskiej słyszalne w tym samym stopniu.

Najbardziej oryginalnym, najdonioślejszym poznawczo osiągnięciem Podraza-Kwiatkowskiej była i jest propozycja lektury młodopolskiej krytyki i poezji pod kątem występowania w nich elementów symbolistycznej estetyki i poetyki. Pomysł ten pojawił się w formie załączkowej w książce o Roliczu-Liederze, w *Młodopolskich harmoniach i dysonansach* (ściślej: w rozprawie *Zagadnienie polskiego symbolizmu*

oraz w rozważaniach o estetyce Antoniego Langego i Zenona Przesmyckiego) przekształcił się w rozwiniętą i dobrze udokumentowaną hipotezę badawczą, by przybrać pełny kształt we wspomnianej już monografii *Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski*. Dopowiedzmy: symbolizm nie jest dla krakowskiej badaczki wąsko pojowanym prądem literackim, mającym wyraźne sformułowany program i krąg jego realizatorów; symbolizm jest dla niej czymś więcej (i czymś mniej, być może); jest dynamicznie rozwijającą się estetyką – poza teorią symbolu zajmującą się również koncepcjami syntezy sztuk, autonomii poezji oraz kwestią sugestii – połączoną z wiązką praktyk poetyckich (także podlegających zmianom). To właśnie tak rozumiany symbolizm pozwala na nowo przyjrzeć się młodopolskiej poezji i prześledzić sprawę jej najważniejszych osiągnięć.

Doniosłość *Symbolizmu i symboliki*, sugestywność zaproponowanego przez tę monografię kierunku czytania *Młodej Polski*, w niczym nie umniejsza rangi pozostałych, wspomnianych tu, propozycji Marii Podraza-Kwiatkowskiej. Przed napisaniem swej najważniejszej książki uczona budowała podstawy własnego widzenia badanej epoki, po jej napisaniu – rozbudowywała i pogłębiała to widzenie. Najistotniejsze ze swych pomysłów odnotowywała w przenikliwych i błyskotliwych rozprawach, naświetlających przedmiot rozważań w sposób, który wielu czytelnikom wydawał się i wydaje niepodważalny. Myślisz o wewnętrznych przemianach *Młodej Polski*? Zajrzyj do rozprawy *Pustka – otchłań – pełnia. Ze studiów nad młodopolską symboliką inercji i odrodzenia*. Niepokoi cię modernistyczna antropologia? Przeczytaj *Sytuację uwięzienia i zdobywania wolności. O jednym z młodopolskich symboli-kluczy*. Piszesz o artyście z przełomu wieków? Powinieneś znać esej *Bóg, ofiara, clown czy psychopata?*...

Dla tych, którzy zaczęli poznawać młodopolską literaturę w latach siedemdziesiątych, osiemdziesiątych, dziewięćdziesiątych XX wieku, książki i rozprawy Marii Podraza-Kwiatkowskiej były istotnym, często najistotniejszym, punktem odniesienia. Jeszcze ważniejsza była możliwość spotkania uczoney na kolejnej konferencji, krótkiej rozmowy. Książki pozostały, takich rozmów już nie będzie.

Marian Stala

Uniwersytet Jagielloński, Kraków –
Jagiellonian University, Cracow

Abstract

OBITUARY: MARIA PODRAZA-KWIATKOWSKA

The text is a remembrance of the figure and academic achievement of Maria Podraza-Kwiatkowska, a lately deceased distinguished scholar, unmatched Young Poland literature and culture researcher, and an outstanding Young Poland poetry editor.